

AFG'ON RUBOBI VOSITASIDA BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING IJROCHILIK KOMPETENSIYASINI MODELLASHTIRISH

Muallif: Ro'zimurodov Ilyos Azamat o'g'li¹

Affilyatsiya: Xalqaro Nordik universiteti “Musika ta'limi” katta o'qituvchisi¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14469679>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolda afg'on rubobi vositasida bo'lajak musika o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish jarayonini modellashtirish mexanizmlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: afg'on rubob, model, modellashtirish, ijrochilik, konsepsiya, tadqiqot, o'qituvchi, bo'lajak musika o'qituvchisi.

Afg'on rubobi vositasida bo'lajak musika o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish modelini ishlab chiqish jarayonida nazariy bilimning asosiy kategoriyalaridan biri va jarayon hamda hodisalarni bilvosita o'rganish usuli modellashtirish bo'lib, unda nazariy darajada har xil turdagi ramziy, mavhum modellar, belgilangan mezon va darajalarda ularni tahliliy natijalari asosida ko'rib chiqildi [5].

Tadqiqot ishida modellashtirish odatda tizimli tadqiqot usuli sifatida qaraldi va uning natijasida yaratilgan model ta'limni boshqarish maqsadlarini hal qilishga xizmat qildi.

Lotincha to'nish so'zi o'lchov, tasvir, usul va boshqalarni anglatadi. Olimlarning fikriga ko'ra, model - bu maqsadning timsoli va amalga oshirilishi, model ob'ektlar haqida yangi ma'lumotlar berishga qodir, model bilimga erishib bo'lmaydigan munosabatlarni boshqa usullar bilan aniqlash va o'rganish imkonini beradi, model o'rganish ob'ektlarining umumlashtirilgan tavsifi, maqsadli amalga oshirish uchun standart sifatida ishlaydi [4].

Xorijiy olimlardan V.A. Stoff modelning quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatadi. Ya'ni: u aqliy ifodalangan yoki moddiy jihatdan amalga oshiriladigan tizimdir; u o'rganilayotgan ob'ektni takrorlaydi yoki ko'rsatadi; ob'ektlarni almashtirishga qodir; uni o'rganish ob'ekt haqida yangi ma'lumotlarni beradi [3]. MDH davlatlari olimlaridan A.I. Uyomov modelning quyidagi umumlashgan tavsiflarini beradi: model yakka holda mavjud bo'lolmaydi, chunki, u doimo bilish jarayonida o'rnini bosadigan moddiy yoki ideal asl tizim bilan bog'lanadi; model nafaqat asl nusxaga o'xshash, balki undan farqli bo'lishi kerak va model asl nusxaning undan foydalanuvchi uchun muhim bo'lgan xususiyatlari va munosabatlarini aks ettiradi; model, albatta, maqsadga ega [1].

Odatda gumanitar fanlarda ko'pincha mazmunli modellar qo'llaniladi. Biz modelning o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lajak musika o'qituvchisining afg'on rubobida cholg'u ijro etish kompetensiyasini takomillashtirishning mazmunli modelini

ishlab chiqishga harakat qilib ko'rdik [3]. Bunday jarayonda ijtimoiy gumanitar fanlar sohasida ijtimoiy-pedagogik modellashtirish texnologiyasidan foydalanish mumkinligini qayd etamiz. Ijtimoiy-pedagogik modellashtirishda o'rganilayotgan va o'zgartirilgan ob'ekt uch o'zgarish bosqichidan o'tadi.

Modelni takomillashtirish bosqichi, biz tomonimizdan olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, modelni o'zgartirish amalga oshiriladigan asosiy xususiyatlar yoki jarayonlar, tuzilma yoki funksiyalarni tanlash bilan bog'liq. Shu bilan birga, ijtimoiy-pedagogik ob'ektning eng muhim belgilari va xususiyatlarini tanladi. Bu esa, go'yo boshqalar tadqiqotchining ko'rish maydonidan tashqarida bo'lib tuyuladigan holatlarga mos keldi. Xuddi shu bosqichda, ob'ekt bilan ishlashda ruxsat etilgan soddalashtirishlardan foydalanish mumkin: uning xususiyatlarini to'liq emas, balki faqat eng muhim, yetakchi, asosiylarini jamlagan holda tasvirlash; ob'ekt e'tiborini modellashtirish maqsadlari, ob'ektning tomonlari (tahlil birliklari) (tuzilmasi, funksiyalari, jarayonlari, xususiyatlari) bilan qat'iy cheklangan bir yoki bir nechtasiga qaratish; modellashtirish ob'ektini vizual-ijroviy belgi shaklida (tavsif, diagramma, jadval, grafik va boshqalar) tasvirlash, bu modellashtirishning dastlabki va yakuniy natijalarini bir ma'noda talqin qilishni va boshqa soddalashtirishlarni ta'minladi.

Afg'on rubobi vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish modelni yaratish bosqichi ijtimoiy-pedagogik modelning tanlangan xususiyatlarini aniq, tanlangan, qat'iy ijtimoiy-pedagogik sharoitlarga nisbatan o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Tadqiqot jarayonida turli xil sharoitlarni saralab, uning modelda sodir bo'lgan o'zgarishlarni o'rgandik va ayrim tuzatishlar qilish lozimligini aniqlashga muvofiq bo'ldik; ijtimoiy-pedagogik sharoitlar va natijalar munosabatini ochib beradi; natijalar va modelga ta'sir qilish usullari o'rtasidagi eng maqbul munosabatni belgilaydi. Bu yerda olingan natijalarning eng maqbul variantlarini tanlash amalga oshiriladi.

Uchinchi bosqich - ijtimoiy-pedagogik modelning olingan natijalarini ob'ektga o'tkazish. Model asosida ishlab chiqilgan ushbu ob'ektning o'zgartirish bo'yicha tavsiyalar to'plami amalda ijtimoiy-pedagogik amaliyot ob'ektiga nisbatan amalga oshiriladi. Bu, albatta, modelni takomillashtirishda birinchi bosqichda tuzilgan soddalashtirishlarni hisobga oladi. Afg'on rubobi vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish modelini ishlab chiqishda ushbu bosqichlar biz tomonidan hisobga olinadi.

Ijtimoiy-pedagogik modellashtirish texnologiyasi ko'p jihatdan texnik tizimlarni loyihalash texnologiyasiga o'xshaydi [7]. Texnik tizimlarni loyihalash texnologiyasining birinchi bosqichi tizim tahlilidir. Ushbu bosqichni tashkil etuvchi harakatlar o'rganish ob'ektini o'rganishga qaratilgan va ko'rib chiqilayotgan jarayonning kognitiv modelini olish bilan yakunlanadi. Ushbu bosqichdagi faoliyatning asosiy mazmuni: afg'on rubobi vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish tizimini atrof-muhitdan ajratish; uning faoliyatining yangi istiqbollari belgilovchi maqsad va vazifalarni takomillashtirish; tizimni komponentlar majmui sifatida ifodalash; har birini va ular orasidagi aloqalarni tekshirish.

Ikkinchi bosqich - bu modelning sintezi. U uslubiy qoidalarni tanlashdan iborat bo'lib, buning natijasida modelni loyihalash jarayoni zarur birlik va yaxlitlikka, alohida tarkibiy qismlarning munosabatlarini rasmiylashtirishga va tarkibiy qismlardan ishlab

chiqilgan jarayonning yaxlit modeliga izchil o'tishga erishadi. Ko'rib chiqilayotgan jarayonning modeli mavjud bo'lganda bosqich tugaydi.

Uchinchi bosqich – modelning tizimga muvofiqligini tekshirish. Ushbu jarayon modelni yaratishning barcha bosqichlariga hamroh bo'ladi. Bosqichning asosiy maqsadi biz ko'rsatgan samarali faoliyat ko'rsatish shartlarida ko'rib chiqilayotgan jarayonni tavsiflashning zaruriy to'g'riligiga erishish ma'nosida model va o'rganilayotgan tizimning adekvatligini ta'minlashdir.

Bizning tadqiqotimizda ushbu bosqich pedagogik shartlar majmuasini amalga oshirishda tuzilgan modelni eksperimental tekshirish bilan bog'liq bo'ladi. Texnik va ijtimoiy-pedagogik tizimlarni modellashtirishga yondashuvlar bir-biriga zid emasligini ko'ramiz. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqiy va ijro mahoratini takomillashtirish modelini ishlab chiqishda biz quyidagi mantiqqa bo'ysundik: 1) modellashtirilgan tizimning chegaralarini aniqlash; 2) modelni loyihalash maqsadini, uning loyihalashtirilgan jarayonning maqsadi va vazifalari bilan bog'liqligini aniqlash; 3) ko'rib chiqilayotgan jarayonning sub'ektlarini aniqlash; 4) bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqiy va ijrochilik kompetesiyasi tizimining mazmun-faoliyat komponentini aniqlash; 5) tamoyillarni asoslash, musiqiy va ijrochilik kompetesiyasini takomillashtirish usullari va usullarini aniqlash (tashkiliy-texnologik komponent); 6) ushbu modelni amalga oshirishda erishiladigan asosiy natijani aniqlash, uni diagnostika qilish texnologiyasi va vositalarini asoslash (baholovchi va samarali komponent); 7) ishlab chiqilgan modelning maqsadiga erishish uchun zarur bo'lgan pedagogik shartlarni ajratib ko'rsatish.

Ma'no bo'yicha chegaralarni tanlash tartibi modellashtirish ob'ekti va predmetini tanlash bilan mos keladi. Bizda modellashtirish ob'ekti musiqa ta'limi bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligi bo'lsa, predmeti pedagogika musiqa ta'limi bakalavriat ta'lim yo'nalishii musiqa bo'limi talabalarida afg'on rubobi bo'yicha musiqiy va ijrochilik kompetesiyasini takomillashtirish hisoblanadi. Biz talabalarda musiqiy va ijrochilik kompetesiyasini takomillashtirish jarayonini pedagogika musiqa ta'limi bakalavriat ta'limining "Musiqa ta'limi" yo'nalishi ixtisosligi bo'yicha ta'lim dasturini amalga oshirish bo'yicha o'quv tizimiga mustaqil bo'g'in (quyi tizim) sifatida kiritilgan tizim sifatida qaraymiz. Boshqacha aytganda, kasbiy tayyorgarlik tizimida.

Afg'on rubobi vositasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik kompetensiyasini takomillashtirish jarayoni bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqiy va ijro mahoratini takomillashtirish modelini loyihalashda biz tizimli tahlilning eng muhim tamoyiliga amal qildik, ya'ni har qanday ob'ektni qurish maqsadni aniqlash va takomillashtirishdan boshlanadi. Uning ta'rifi modelni loyihalashda muhim nuqta hisoblanadi, chunki u boshqa komponentlarga nisbatan boshqaruv instansiyasi sifatida ishlaydi. Bundan tashqari, maqsadli komponent nafaqat tizimni nazorat qiladi, balki uning tarkibiy qismlarining mazmunli rivojlanishida biz loyihalashtirayotgan tizimni aniq tushunish - biz intilayotgan natija uchun hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi, rivojlanish va avlod o'rtasidagi aloqalarni aniqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Avloniy Abdulla. Turkiy Guliston yoxud axloq. Nashrga tayyorlovchi L.Xoliqov. – T.: O'qituvchi, 1992. - 160 b.

Romanova S. Talabalarni ma'naviy-estetik tarbiyalashda milliy musiqiy an'analarning ahamiyati / Pedagogik mahorat jurnali №2/2003, B.83-85.
Rahmonov S. Musiqa o'qitishda o'zbek xalqning milliy urf-odatlari va an'alaridan foydalanish. – T.: O'qituvchi, 1993. - 92 b.
Yuldoshev U.Yu. Milliy maqom asarlari asosida bo'lajak musiqa o'qituvchisining ijodiy tafakkurini rivojlantirish. Ped.fan. falsafa dok. ... diss. – T. 2020. – 148 b.
Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakillantirishning nazariy-metodik asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. avtoref. – T.: 2007. – 47b.
Panjiyev Q.B. O'zbek xalq qo'shiqlari vositasida bo'lajak musiqa o'quvchilarini kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish. Ped. fan. dok. .. diss. –T., 2022. - 248 b

